

NIKOLA PETANOVIĆ O CRNOGORSKOM SUVERENITETU

Sreten Zeković

In this paper, Zekovic deals with the understanding of Montenegritude of Nikola Petanovic, philosopher, poet and editor of the Montenegrin mirror, a magazine which was published in English in San Francisco, based on the book published by the Montenegrin Matica. The author of the essay concludes that Petanovic was an anticipator of the modern referendum for a sovereign Montenegro.

Istaći ćemo modernije shvatanje crnogorskoga pitanja: crnogorske nacije i nezavisne Crne Gore u *Crnogorskom ogledalu* Nikole Petanovića,¹ koji nije bio ni monarhista ni komunista, no preovlađujuće republikanac i antikomunista, pa se, i na ovom primjeru, pokazuje neosnovanost dosta rabljene tvrdnje da su crnogorsko nacionalno pitanje tek nametnuli komunisti i proglasili (umjesto ponovo priznali) postojanje crnogorskoga naroda i nacije.

---

¹ Pod tim nazivom je Matica crnogorska objavila izbor tekstova Nikole Petanovića iz istoimenog časopisa (1927-1931. u San Francisku) na engleskom jeziku čiji je on bio osnivač i urednik. Petanović je objavio i zbirku pjesama *Ponos života* (1923, San Francisko), brošure, javne proglase, pisma; držao je predavanja i bio sekretar Odbora za suverenu i samostalnu Crnu Goru u San Francisku. Časopis *Crnogorsko ogledalo* je, kako u impresumu stoji, *organ slobodnih Crnogoraca, vjerno i istinito glasilo Crne Gore*. Rijetki je crnogorski emigrant koji je, nakon dvadeset godina života u domovini Crnoj Gori (poslije 1912), stekao visoko obrazovanje u Kaliforniji.

Moderno shvaćena crnogorska nacija

Nikola Petanović je suštastveno neopterećen starijim bjelaško-zelenaškim i komunističkim shvatanjem o Crnogorcima i u bitnom je izvan njihovoga horizonta, sa stajališta istorijskoga narodnosno-nacionalnog bića Crnogoraca i crnogorstva iz čega, kao i iz ekonomskih, političkih i ljudskih prava, i sljeduje njegov izričiti, jasni i anticipatorski programski zahtjev za suverenu, slobodnu i samostalnu demokratsku državu Crnu Goru. Ima moderno uobličeno shvatanje o crnogorskom narodu i naciji čiju autentičnost razumijeva u hiljadugodišnjoj istoriji crnogorskoj i neprestalnoj slobodarskoj borbi Crnogoraca, koja i jeste *crnogorsko ogledalo*, da se ne bi miješalo i pripisivalo kao *srpsko ogledalo*. To je, kako se u knjizi često ponavlja, stajalište *slobodnijeh Crnogoraca*, i to u zlovaktu kada su crnogorska država, nacija i samo ime Crne Gore posve izbrisani. Tušte puta izričito, bez zebnje i zazora, navodi *etničku*, odnosno *narodnosno-nacionalnu* samobitnost i posebitost Crnogoraca, a ime i pojam *Crnogorci*, *Crnogorac*, *crnogorski* gotovo redovno upotrebljava u opštenitom značenju, u smislu *narodnosti* i *nacionalnosti*.

Česti pomeni crnogorskoga naroda i nacije

Navešćemo redom Petanovićeve izričita određenja imena i pojma *Crnogorac* sa atributima *narodnosti* i *nacije*, a izostavljamo (samo) ime *Crnogorac*, *Crnogorci*, *crnogorski* bez tih odredbi, iako (i ono) ima jasno etničko značenje.

Govoreći u naslovu *Američkim Crnogorcima da sloboda za Crnu Goru mora doći na isti način kao u prošlosti, od samih Crnogoraca*, „polazi od pretpostavke da smo opet svi ujedinjeni u našoj vjeri i *nacionalnim* aspiracijama...“²

---

² Nikola Petanović, *Crnogorsko ogledalo*, Matica crnogorska, edicija Crnogorska dijaspora USA knjiga 1, Cetinje – Podgorica, 2006, 21.

2. U naslovu *Osnovni ciljevi* u trećoj stavci navodi se „Razvoj *crnogorske rase...*“ (isto, 32). To upućuje čak na prirodno-istorijsku etničku posebitost i zasebitost Crnogoraca.

3. U *Našem apelu Americi* navodi se: „...mi smo pravi predstavnici *snažne nacije* čija je slava, može se reći, nestala, ali njen novi život tek dolazi“ (str. 34).

4. Na istom mjestu se dodaje „Mi smo ponosni na *svoje ime*. Mi smo *Crnogorci* i i to ćemo s ponosom biti dok *naša nacija* potpuno ne izumre“ (34).

5. U istom štivu se potvrđuje: „Iako *naša nacija* ne može da izumre, a da ne ostavi veliku ranu na tijelu čovječanstva“ (35).

6. „Oni su sad naoružani (Srbija – p. n.) i nemaju nikakvih obzira, barem ne oni koji sad vrijeđaju *našu zemlju* - ali oni su robovi u duši i ne znaju što je stvarni *ponos nacije*. Jer da znaju, poklonili bi se pred Crnom Gorom umjesto što gaze po *njenom ponosu*“ (isto).

7. „Postoji *razlika* između nas (Crnogoraca - p. n.) i njih i hvala onima koji su učinili da ta *razlika* bude vidljiva i stvarnija. Onima koji nas neće *svrstati zajedno sa njima* zato što smo sinovi slobode i samo zato što i njihova djeca su sinovi slobode, što im je sloboda drugo ime, mi slobodni sinovi slobode upućujemo apel onima koji nam mogu pomoći u promovisanju naših ciljeva“ (isto). Vidi stav(ku) 15.

8. „Žalimo što moramo reći da je sadašnja Evropa gluva i na moralno najnižoj tački. U takvoj Evropi *naš narod* je žrtva svog poštenja, iskrenosti i odanosti“ (isto).

9. „Mi se ponosimo našim velikim pjesnikom Njegošem koji je bio naš veliki *nacionalni učitelj*“ (47).

10. U naslovu *Jedna izgubljena strana crnogorske istorije* navodi se „karakteristika svakog *pravog Crnogorca*“ (isto).

11. „Izvorno ime Crne Gore je *Duklja*, kneževina u kojoj je dukljanski vladar rođen, i odatle nosi ime“ (48).

12. „O tom periodu, kada su *Crnogorci* možda živjeli u zlat-

nom dobu (Duklje - p. n.)... Ipak možemo biti sigurni da je Crna Gora tada postojala, nezavisna i slobodna, bez istoričara da zapišu bit njene nezavisnosti i *čak bez Srba da se miješaju* u njene poslove“ (49). Korijene Crnogoraca nalazi još u doba antičke Duklje, a formulacija *čak bez Srba da se miješaju* logičko-semantički podrazumijeva da su *Srbi izvanjski narod* u odnosu na Dukljane Crnogorce, te da *Crnogorci nijesu bili Srbi* ni tada, jer da ih smatra Srbima ne bi dao takvu formulaciju.³

13. „To je cijela istina i opravdanje za nevidljivu *crnogorsku kulturu* tokom tako dugog perioda⁴. Knjige koje su neke vladike predstavile zemlji sve su bile liturgijskog karaktera, i nema razloga da se vjeruje da su Crnogorci izvlačili bilo kakvu korist iz *srpske štamparije* koja je postojala na Skadru u 16. vijeku“ (49). Razlikuje crnogorsku Crnojevića štampariju od neke srpske.

14. „I uprkos svim okolnostima, *karakteristike Crnogoraca* su bile u punom zamahu *regeneracije* i dale su dovoljnu snagu poznatim herojima iz *Gorskog vijenca*“ (50).

15. U štivu *Naša nacionalna nevolja* ukazuje se na *razliku* između naroda Crne Gore i Srbije: „Pošto se njihove potrebe, njihove psihološke crte i njihove različite tendencije razlikuju u osnovi, u emocijama, i u njihovim funkcijama, treba ih smatrati *definitivno odvojenim nacijama*“ (50). Vidi stav(ku) 7.

16. „Ukoliko nemaju *iste etničke odnose* (moralne obaveze jedni prema drugima), ukoliko nijesu *ujedinjeni iz istog zajedni-*

---

³ Iako nedvojbeno poima Crnu Goru kao staru državu i crnogorski narod kao „slovensko-ilirsku mješavinu“ (sintezu, simbiozu s preovlađujućom *ilirskom* komponentom), na dva docnija mjesta, koja tome protivrječe, zamagljuje nekakvim neodređenim i nedosljednim predistorijskim, pretcivilizacijskim srpskim po(d)riječkom. O tome će biti riječi na kraju ove radnje.

⁴ Misli na razdoblje Đurđa Crnojevića, njegove štamparije i docnije, koje se do novijega doba nije proučavalo, ostalo u tami, a neki ga savremeni istoriolozi s pravom nazivaju principat i vladikat.

čkog razloga, i ukoliko nemaju tendencija prema tome, *Srbi ili Jugosloveni i Crnogorci nijesu jedna nacija*⁵“ (isto). Ovde se Srbi poistovjećuju sa Jugoslovenima ne samo zato što je Jugoslavija bila u stvari svesrpska Jugoslavija, najveća Srbija, nego i zato što je propagirana ujed/i/niteljska ideologija da su svi Južni Sloveni Srbi i jedan troimeni, troplemeni narod ili, kako je N. Petanović naziva, *Troslavija i pet malih slovenskih naroda*.⁶

17. „Zvanična Srbija je pokušavala, i još pokušava, da uništi visoki *nacionalni ponos Crnogoraca* i da ubije njihovu ljubav prema slobodi i poštenoj igri, čak je i *crnogorski* smisao za humor ignorisan od većine Srba“ (50).

18. „Nesvjeno, možda, Srbi u Srbiji pokazuju iste ideje i koriste slične metode (prema Crnogorcima i ostalim - p. n.) kao što su Turci koristili kada su njima vladali“ (50).

19. „Može se reći, ali se teško može povjerovati, prema našoj tvrdnji, da su Srbi u Srbiji, Hrvati i Slovenci, *Crnogorci* i Makedonci jedan i nedjeljiv narod“ (50/51). Vidi stav(ku) 16. I ovde se Crnogorci navode uporedo, nezavisno, izvan Srba.

20. Članak *Crnogorske svjetiljke* počinje: „Crna Gora niti kao *nacija* ni kao ideal nije mrtva“ (51).

21. „Crna Gora mora dobiti svoje, sve što joj pripada. Neprijatelj koji nijeka *njeno ime*, njenu slavu i njene tradicije moraće da napusti *crnogorsku* teritoriju“ (51).

22. „*Crnogorci* se ne grabe za ono što pripada drugima, oni tuđe cijene i poštuju, a bogme ni *svoje ne smiju zaboraviti*“ (52).

23. „Taj zlobno-zavidljivi brat naš (Srbija i Srbi – p. n.) svadio nas je međusobno, e da bi na taj način opravdao svoje nasilje nad nama i da bi tako zagospodario našom dragom *Domovinom*“ (52/53). Domovina (otadžbina je jedinstvo svoje države i nacije).

---

⁵ Isto.

⁶ To je naziv njegove kratke drame u tri čina, San Francisko, Kalifornija, 1931.

26. „Uspio je, jer su mu mnogi *Crnogorci* povjerovali, misleći da je on što i oni – iskren i pošten – ali danas *Crnogorci* vide koga su za brata držali, pa neće više toga falšnog i zločinačkog bratstva: nego hoće svoja prava, bez kojih nema *opstanka*. U *Crnogorcima* se bude nove sile...“ (56).

27. „...koje istoričrari nijesu zabilježili, koje su se dešavale u tom misterioznom periodu *crnogorske nezavisnosti* između princa Ivana Crnojevića i princa vladike Danila Petrovića Njegoša“ (55).⁷ Uporedi sa stav(k)om 13.

28. „*Crnogorsko ogledalo* baca svoje odsjaje sa stručne strane ali većina *Crnogoraca* bježi od njih i ne mogu da osjete blaženstvo njihovoga vremena. Ivan je uspio jednom i okupio *svoj narod* i nikada do *srpske okupacije Crne Gore* 1918. nije postojala sila na zemlji koja je mogla rasuti *Crnogorce*“ (56). Ne kaže se ovde *srbijske okupacije* Crne Gore, no *srpske okupacije*, što je paradoksalno ako se smatra da su Crnogorci Srbi, jer bi ispalo da su *Srbi okupirali Srbe*.

29. „Neki *Crnogorci* su skloni da vjeruju svemu, a kad ih suočiš sa činjenicama ... nastaje velika galama a onda pomisao da će činjenice nestati da bi napravile prostor za njihove predrasude“ (57). Zaista je ovo i danas aktuelno, što znači da je to konstanta koja je proizašla iz svesrpskoga nacionalnog nacрта.

30. „Ovo su mračni dani za *Crnogorce*, zato što su *nejedinstveni*, razbacani svuda i *podijeljeni moralno i politički*“ (57). Dobro uočava da je crnogorsko etničko biće jedinstveno, ali je podijeljeno moralno i politički.

---

⁷ Nikola Petanović dobro uočava da je to razdoblje zaista ostalo misteriozno i da ni do danas nije dovoljno osvijetljeno, te je naslutio takozvani *principat crnogorski*. Ta misterioznost rečenoga razdoblja je ishod(ište) srpske istoriografske koncepcije po kojoj je crnogorska država nastala dockan, negđe sa Petrom Prvijem Svetim, od kada se, eventualno, može zboriti i o pojavi nacionalna crnogorskoga. To se nastavilo i u drugoj Jugoslaviji u kojoj je komunistima i ostalijema bilo zabranjeno da proučavaju dublju istoriju crnogorsku, a Aleksandar Ranković je dozvoljavao da se izučava tek od 1860.

31. „Teret na leđima nekolicine *bijelih Crnogoraca* je toliko težak sada i to je zato što ima toliko mnogo, i previše, *crnih Crnogoraca* koji nesvjesno podrivaju same slobode i prava čovječanstva na potomstvo“ (57). *Crni Crnogorci* su etnički, autentični, koji se bore za svoj narod, naciju, državu, otadžbinu, a *bijeli Crnogorci* su politički, koji izdaju svoju domovinu, iskazuju se kao Srbi i poriču i crnogorsku naciju i državu.

32. On zaobilazi činjenicu da je nedavno *crnogorsko pitanje* bilo razmatrano među mnogim istaknutim evropskim diplomatima... (57).

33. „Članak u *Tribuni* (Amerika) tvrdi da je uključivanje *Crnogoraca* u ujedinjene Srbe, Hrvate i Južne Slovene bila logična i ispravna posljedica ujedinjenja“! (58) I ovde se etnonim *Crnogorac* upotrebljava paralelno s ostalijem narodima.

34. „*Crnogorski narod* nije ni sanjao o uniji zasnovanoj na sili i nasilju, kao što to radi Srbija, u kojoj njegova herojska *samosvijest* nije zastupljena i u kojoj su *sve osobenosti* i *nacionalno dostojanstvo* osuđeni na propast“ (58).

35. „*Iskustvo crnogorskoga* naroda, kao što to ovaj pisac zna i osjeća, pokazuje da *Crnogorci* i *Srbi* ne mogu biti *jednaki* u njihovim unutrašnjim odnosima i ne mogu formirati uniju ili *nacionalnu* harmoniju... “ (58).

36. „Crnogorci su se pokazali kao Spartanci na Balkanu i carevi sa planina; Srbi, nasuprot tome, su se pokazali kao sluge i ponizni robovi i kao takvi se pokazuju korisnim za Francusku u njenoj eksploataciji Balkana“ (58).

37. „Budi strpljiva dušo *namučene nacije*, Amerika će dati svoje mišljenje“ (59).

38. „Izgleda da gospodin Hrebeljanović... i kao neprijatelj naše slobode i *nacionalne nezavisnosti*... “ (59).

39. Ističući da će 90% Srba i Hrvata reći da su Srbi i Hrvati, a samo iz političke demagogije da su Jugosloveni, N. Petanović to upoređuje sa Crnogorcima: „Što se tiče *Crnogoraca*, sigurno ne

očekujte da *narod* koji je vjekovima bio slobodan i nezavisan i koji ima takvu istoriju – takvu da skoro prevazilazi istoriju bilo kojega *drugog naroda* – ne možete očekivati da vam takav *narod* kaže za sebe da su *Jugosloveni ... kad Jugosloveni (...)* gledano kao jedinstveno pitanje i sa istorijske tačke gledišta nemaju nikakvu istoriju i nacionalnu kompaktnost“ (62).

40. „Carstvo je drugačije: to je *velika mješavina naroda*, interesa, različitih prilika i ponuda. *Narod i carstvo* su neprijatelji u duši...“ (63).

41. „Hiljade *Hrvata* zovu sebe *Jugoslovenima* i dosta *Crnogoraca* se izdaje za *Srbe ili Srbijance* – samo da bi prkosili njihovoj dosljednoj braći koja su ponosna na slavno *ime Crnogorsko*“ (67).

42. „*Crnogorci su hiljadu godina stara nacija*“ (67).

43. „*Crnogorci kao narod* su proizvod *slovensko-ilirske mješavine* – i upravo je taj *ilirski karakter* ono što ih čini superiornijim od *Srba* i ostalih susjeda, ne samo u herojskim djelima već i u domenu kulture“ (67/68). Ovđe se ne kaže da su *Crnogorci superiorniji od Srbijanaca*, no od *Srba*, kao drugog, izvanjskog naroda. Uporedi sa stav(k)om 12.

44. „Da li nas krivite kada objavljujemo, uprkos dobro propagiranoj laži o *ujedinjenoj Jugoslavenskoj naciji* da smo CRNOGORCI? “ (68).

45. U štivu *Srbovanje Crnogoraca* ističe: „Između *Crnogoraca* i *Srbijanaca* nema nacionalnog srodstva“. I ovđe se pojam *Crnogorci* razlikuje nacionalno od *Srbijanaca*, koji su nacionalno *Srbi*.

46. „*Zajednička država* (premda *Crnogorci* i *Srbijanci* ne bi smjeli biti u jednoj istoj centralističkoj državi) ne znači *naciju* ili čak *tijesno srodstvo naroda*“ (69). Aludira na nemanjičko carstvo, zajednicu Crne Gore i Srbije i imperijalnu Jugoslaviju. Takođe ističe da *Crnogorci* i *Srbijanci*, odnosno *Srbi*, nijesu jedna nacija niti su bližega narodnosnog srodstva, što znači da su etnički (narodnosno-nacionalno) različiti. Viđi stavke 42. i 12.

47. „Crnogorci mogu slobodno prekinuti sve veze sa Srbijom, i njenim ‘srbovanjem’; bar idealno i politički, ako ne mogu u cirkulaciji – do uskrsnuća Slobodne i Nezavisne Crne Gore... koje uskrsnuće zbilja dolazi, i koje osjećaju lojalni i trezveni Crnogorci koji danas ne spavaju“. (69).

48. „Za nas mlade nije kasno, mada ćemo još mnogo muke i napasti podnijeti – kao rezultat *srbovanja* naših predčasnika“ (69). Ovđe se pokazuje da je srbovanje poništavanje nacionalnosti Crnogoraca i njihovo podvlašćivanje, obezličavanje, istrebljivanje, denacionalizacija.

49. „U realnosti *srpstvo* danas ne postoji“ (70). Petanović tačno uočava da tzv. apstraktno, neodređeno, gotovo metafizičko *srpstvo* ne postoji i zbog društveno-istorijskoga diferenciranja konkretnih nacija i zbog njegovoga izopačavanja u veljesrpstvo, denacionalizaciju, poništavanje i istrebljivanje (posrbičenje) ostalih nacija. Međutim, kod njega se, ipak, u pozadini skriva neko drugo prijetno čisto *srpstvo* koje je imalo zajedničke interese. Vidi stavke 7, 14, 15, 43.

50. „Crnogorstvo je jedina realna snaga koja ih može podići na dostojnu visinu, đe će ih narodi svijeta gledati sa nekim osobitim oduševljenjem i poštovati ih“ (70). Ovđe se crnogorski narod i nacija uzdižu do opštijeg, zajedničkog, istorijskog crnogorskog principa *crnogorstva*, koje se ne samo razlikuje no i suprotstavlja *srbovanju* i *srpstvu*.

51. „Kada se Šumadija prozvala ‘Srbija’ znali su oni koji su to učinili da to znači *prisvajanje* svega što je *srpsko* i *crnogorsko*; znali su to oni, ali ne naši crnogorski ‘diplomati’, niti, na žalost, sam kralj Nikola. On pjeva *srpstvu* i slavi ga... dok oni, koji su od *srpstva* firmu stvorili, kopahu mu ispod zemlje...“ (70).⁸ Kaže da se „Šumadija neosnovano prozvala Srbija“. Vidi i stav(ku) 111.

---

⁸ Na strani 67. zbori da se „dosta Crnogoraca izdaje za Srbe ili Srbijance“, a na str. 62 u naslovu *Što je to Jugosloven?* ukazuje da je „Šumadija pogrešno nazvana Srbija“. *Srpstvo* stalno piše malijem slovom, a *Crnogorstvo* veljim.

52. „Na žalost veliki broj *Crnogoraca* je podlegao ovim uticajima jer su naivno vjerovali da je to *srpsko nasljeđe* u drugom obliku“ (87).

53. „Kao što je Danilo, prije istrebljenja domaćih Turaka imao samo nekoliko *Crnogoraca* na koje se mogao pouzdati i *naciju* otrovanu uticajima zle vrste neko može primijetiti da u sadašnje stanje *crnogorskog naroda*...“ (89).

54. „Postoji vizija u gornjim crnogorskim stihovima i prava slika herojskog duha *crnogorskoga naroda*...“ (90).

55. „*Crnogorci* vode sveti rat protiv Srbije“ (92).

56. „Kampanja za *crnogorsku nezavisnost*“ (92).

57. „Postoje prijateljski odnosi između italijanskog i *crnogorskog naroda*“ (95).

58. „Crna Gora je stavljena na raspolaganje dinastiji Karadorđevića bez ikakvog pozivanja na želje *njenog naroda* ili *crnogorske dinastije!*“ (97).

59. „Crna Gora zauzima stav da je raspoloženje dinastija i *nacionalne* stvari problem za koji narodi moraju sami naći rješenje“ (97).

60. „Crna Gora je uvijek imala želju za ujedinjenjem sa svim *Slovenima*, ali ne za savezom samo sa Srbijom u čijoj je odbrani *crnogorska domovina* izgubila svoju slobodu“ (97). Ne navodi želju za ujedinjenje srpstva, nego Slovena.

61. „Puna sloboda i nezavisnost na referendumu za *crnogorski narod* bi trebali da budu njihova buduća *nacionalna* sudbina“ (97).

62. „Crna Gora je *ogledalo slovenskih vrlina*, kolijevka herojstva...“ (98). Ne kaže da je Crna Gora *ogledalo srpstva*, ni Srba, no *slovenstva*, niti da su *najbolji Srbi*.

63. „Crna Gora neće dozvoliti da bude *ugašena* ili *usisana* od strane nekoga drugog niti će takođe dozvoliti da postane manja država u ujedinjenoj federaciji jugoslovenskih država koje zastupaju *jedinstvo rasnoga porijekla*“ (99). Odbacanje *jedinstva rasnoga porijekla* je kritika ujed(i)niteljske ideologije o

jednom jedinstvenom, tzv. troimenom (trolemenom) svesrpskom, odnosno jugoslovenskom narodu, Srba, Hrvata i Slovenaca u kojem se gube i svrstavaju ostale južnoslovenske nacije, pa i crnogorska. To ujedno odbača i etničku istost Srba i Crnogoraca, ali na drugom mjestu tome protivrječi kada se povinjuje zajedničkome srpskom po(d)rijeklu Crnogoraca (o tome će docnije biti riječi u kritičkim primjedbama).

64. „Naše kraljevstvo na Balkanu se sastoji od zemlje gora crnih (Crne Gore, Malesije, krševitog dijela Hercegovine i Bokokotorskog zaliva. Narodi koji žive na ovim teritorijama su potpuno *isti etički i etnički*“ (99). Ukazuje na etničko, narodno-nacionalno jedinstvo crnogorskog bića koje su okupatori razjedinili od njegove crnogorske matice.

65. „Crna Gora nikada neće započeti rat protiv bilo kojeg njenog susjeda pod uslovom da njeni susjedi uvijek poštuju i prepoznaju njena *nacionalna* prava i slobode“ (100). I ovde N. Petanović ukazuje da *crnogorsko pitanje nije dinastičko, no nacionalno* pitanje, stvar samog crnogorskog naroda koji će odlučiti o obliku vladavine - između monarhije i republike (100 i dr.). „Vođa ili vladar NOVE CRNE GORE će biti onaj koji svojim znanjem i činjenjem dokaže da je zaslužan tog slavnog i uzvišenog poziva“ (108). „Niko od nas se ne bori za dinastiju, ali se bori za slobodu i razvoj naše zemlje, i kao što osjećamo da svi *Crnogorci* treba da su zainteresovani za ovaj poduhvat, uključujući Crnogorce iz kraljevske porodice, samo ne želimo da nas miješaju sa političarima ili političkim frakcijama, jer mi ne predstavljamo nikog od njih“ (134). 66. „On kritikuje *crnogorsku inteligenciju* zbog neposjedovanja stava koji odgovara *tradicijama crnogorskog naroda* makar o principima političke borbe“ (106).

67. „On takođe oplakuje sadašnje stanje *Crnogoraca*: Mi još nemamo kompaktnu organizaciju čija bi administracija izdala direktive koje su neophodne da bi se nastavila borba za odbranu *crnogorskoga naroda u domovini*“ (106/7).

68. „...mi, slobodni i odani sinovi Crne Gore koji smo osnovali *crnogorsku asocijaciju* koja izražava čiste i velikodušne aspiracije *crnogorske nacije*...“ (107).

69. „Želimo da Crna Gora bude *Crnogoraca*; da bude slobodna i politički nezavisna“ (108)

70. „...Crna Gora može samo saradivati sa slobodnim i nezavisnim *nacijama* i uvesti pravu civilizaciju na Balkan“ (110). Ovde se Crna Gora tretira kao *slobodna i ravnopravna nacija*.

71. „Što se tiče našeg vladara *crnogorski* lojalisti, zajedno sa svojim sadašnjim prijateljima i svim Crnogorcima koji nijesu izdali *nacionalnu nezavisnost Crne Gore*, predložiće jednog“ (110). Uporedi *nacionalnu nezavisnost Crne Gore* sa prijetodnim navodom.

72. „*Crnogorci* nemaju nikakve nade u Ligu naroda“ (111).

74. „U komunikaciji sa nama neki naši prijatelji nam predlažu da Liga naroda oformi komisiju koja će se pobrinuti za *crnogorski plebiscit* ako ga *Crnogorci* budu željeli nakon povlačenja *srpskih* trupa iz Crne Gore“ (111).

75. „Kako god, nakon što Crna Gora postane *crnogorska* i svi lopovi izgube svoje privilegije, a Srbijanci budu izbačeni iz igre, željeno stanje stvari i bezbjednosti će odmah stupiti na snagu i *Crnogorci* će opet biti srećni... čak i bez glasačkih listića, ali ako bude neophodno može ih koristiti“ (111/112). Uporedi i sa stav(k)om 65.

76. „Pravi odani *Crnogorci* su svi kao članovi jedne porodice i vjeruju jedan drugome na riječ, na to su se oslanjali vjekovima“.

77. „Opasna tendencija pokazuje svoje postojanje među nekim *Crnogorcima* i osjećaj nepravde učinjene prema Crnoj Gori bi ih mogao odvesti u *crveni haos* protiv kojeg se sada borimo kao protiv požara koji prijeti da uništi čitavu šumu“ (112). *Požar crvenoga haosa* izričito zbori o stavu N. Petanovića spram komunista, odnosno da nije bio pristalica njihovog shvatanja o *crnogorskom nacionalnom pitanju*.

78. Nekim *Crnogorcima* koji su dovedeni u zabludu o *crnogorskoj naciji* i *nacionalnom pitanju* ili su dovedeni u žalosnu poziciju (bojaznost od neprijatnosti i osvete nad rodbinom) „nedostaje ta *drevna patriotska* pokretačka snaga i herojska vrli- na koje su ih krasile vjekovima“ (116).

79. „Najveća teškoća leži u glavama *Crnogoraca*“ (isto). Misli na indoktriniranu srpsku i jugoslovensku ideologiju.

80. „*Crnogorac*, kao slobodan čovjek ili, još bolje rečeno, kao slobodno rođen čovjek, našao se, kao i njegova zemlja, u sred pakla koji bi mogao da da dovoljno materijala nekom savremenom Danteu da napiše još jedan *Inferno*“ (117).

81. „Ukoliko (*Crnogorac*) ne uvidi značaj savremenih heroja ... i ukoliko ne bude voljan da promijeni mišljenje, tek će doživjeti patnje i možda čak na kraju doživjeti *istrebljenje svoje vrste*“ (isto). Sintagma *istrebljenje svoje vrste* znači *istrebljenje etničke posebitosti Crnogoraca*, *istraga crnogorskoga narodno-sno-nacionalnog bića*.

82. „*Crnogorski narod* je propatio više od srbijanskog nasilja nego u velikom ratu“.

83. „Zato što *postoji nešto u karakteristikama i etičkoj kulturi Crnogoraca* što niti jedan drugi narod nema... U tom smislu *razlika* između *Srbijanaca* i *Crnogoraca* je *razlika između dana i noći*. Zbog ovog svog mišljenja izdavač *Crnogorskog ogedala* je bio vrijeđan u kolumnama *srpskih* i *jugoslovenskih* novina u Americi od strane njihovih poniznih i poslušnih izdavača“ (119).

84. „Samo mrtvi *Crnogorci* mogu ostati indiferentni prema ovakvom stanju gdje je *izvanredan narod* (crnogorski - p. n.) *osuđen na izumiranje* ili na poniznost onima koji moralno nije- su zaslužni da vladaju čak ni samima sobom“ (120). Uporedi sa njegovom formulacijom *istrebljenje svoje (crnogorske) vrste* u stavu 81 što znači *istrebljenje etničke posebitosti Crnogoraca*, *istraga crnogorskoga narodnosno-nacionalnog bića*.

85. „Srbija je imala priliku da pokaže *Crnogorcima* i *Hrvatima* značaj njene inteligencije; ali umjesto da čini dobro tim *narodima* ona širi korupciju i žestoko ih ugnjetava; da ne govorimo o jadnim *Makedoncima* koji pate za svojom slobodom i autonomijom“ (isto). Ovđe se paralelno u posebitom narodno-nacionalnom (etničkom) smislu navode Crnogorci, Hrvati i Makedonci, a ne Srbi iz Crne Gore i ostali. Odmah zatijem navodi srpsku naciju (*spas srpske nacije*) u kontekstu navedenijeh.

86. „Zar nijesmo u pravu kada razmišljamo o *crnogorskoj* Jovanki Orleanki u trenutku kada *naša* (crnogorska - p. n.) *nacija* pada u ropstvo najgorem neprijatelju slobode i pravde“ (isto).

87. „Neka oni *Crnogorci* koji su indiferentni prema *našem nacionalnom pitanju*... budu vođeni herojskim i patriotskim primjerima ... i neka ih gospod vrati na pravi put“ (121).

88. „Petar (Petrović – p. n.), nekad princ a sada podanik *srpskog* kralja... On ima redovnu mjesečnu platu, on ima *srpskog* kralja za gospodara i uživa zaštitu *srpske* držve. On se odrekao *svoje majke domovine* – koju je izdao i prodao za pare. Njegovo ime je zauvijek prekríženo kao člana crnogorske dinastije“ (123). Iz ovoga se vidi da sintagme *srpski kralj*, *srpska država*, *srpska majka domovina* ne podrazumijevaju, no isključuju sintagme *crnogorski kralj*, *crnogorska država*, *crnogorska majka domovina*. Ovđe ne kaže srbijanski, no srpski, a srpski kralj nije i crnogorski. Ako su *Crnogorci Srbi*, onda bi *kralj Nikola* bio *srpski kralj*, *crnogorska država srpska država*, *crnogorska matica domovina srpska matica domovina*.

89. „Ovi Srbi koji su sada na vlasti su bili turski robovi 400 godina i posredno su učeni da svoje zle namjere ispoljavaju prema *hrvatskom*, *crnogorskom*, *makedonskom* pa čak i *srpskom narodu*“ (124/5). I ovđe je očigledno da se hrvatski, crnogorski, makedonski i srpski narod uporedo navode kao posebiti narodnacije. Ako se Crnogorci poimaju kao srpska narodnost, srpski narod, onda je nelogično da se jedan pored drugog javljaju i nabrajaju crnogorski narod i srpski narod.

90. „Ove dvije države će saradivati i vratiti ponovno slobodu i nezavisnost *crnogorskoj naciji*“ (127).

91. „Slučaj Crne Gore treba iznijeti pred javni sud i svijet treba da čuje o vrijednosti jedne *male nacije*...“ (isto).

92. „Crnogorci su božji narod“ (isto). Ovđe se „božji narod“ ne koristi u smislu kao „Srbi su božji narod“ ili „Jevreji su izabrani narod“ nego se tijekom ističe pravedna, Bogu ljubljena borba crnogorskoga naroda protiv inovjernoga osvajača, kao natčovječanska borba, samo vjekovno slobodarsko čojško junaštvo.

93. „Jedna od tih izgubljenih vrlina je vezanost *crnogorske nacije*“ (isto).

94. „...vjerni bogu i vladaru Crne Gore treba da su svi *Crnogorci* i da im je *ime crnogorsko* drago i sveto... kome ne bilo proklet bio“ (130).

95. „Priličan broj njegovih zemljaka vjeruje da je princ Danilo veliki diplomata i za velikog diplomatu, kao što je on, tako *mala nacija* i tako mala kraljevina kao što je Crna Gora nije od velike važnosti“ (132).

96. Princ Danilo „imao je u svom dvoru na Topolici (Antivari) mnogo *nacionalnih ukrasa* i suveniru o *Crnogorcima*“ (133).

97. Za njega je Crna Gora „*Sparta Balkana*“ (135), a ne *srpstva*, ni „srpska Sparta“.

98. „Mi smo *Crnogorci*. I ponovo bi bili *Crnogorci*“ (138).

99. „Gđi Varing je uspjelo za rukom da baci ljagu na *ogledalo crnogorskog nacionalnog ponosa*“ (140).

100. „Jedan od prvih rezultata ove pobjede je bila invazija Bosne od strane *Srba i Crnogoraca*“ (isto). Ovđe se Srbi i Crnogorci tretiraju kao dva posebna i različita naroda-nacije, a da su za njega Crnogorci Srbi, pisalo bi *od strane Srba iz Crne Gore i (ostalih) Srba*.

101. „Saradnja između *Srba i Crnogoraca* u bosanskom pohodu je također bila prilika za neku Nikolinu uobičajeno neizravnu diplomatiju“ (isto).

102. „*Crnogorsko pitanje* je nešto više od pitanja jednog čovjeka ili dinastije – pod tim pitanjem podrazumijevam i čast i slavu Crne Gore“ (156).

103. „Vjerovatno je anatipatija Šćepana Malog prema ostalim vladarima i njegova *nacionalna aspiracija* uprkos Turcima i Venecijancima za to odgovorna“ (172).

104. „Crna Gora je kamenito kraljevstvo naseljeno *aristokratskom i herojskom rasom*“ (174).

105. „U Jugoslovene su pobrojani sljedeći južnoslovenski narodi: Bugari, Makedonci, Srbi, Hrvati i Crnogorci“ (186). Misli se na izvanjce u San Francisku.

106. „*Jugosloveni* je samo geografsko-politička odrednica i većina njih se izjasnila na osnovu svoje *nacionalne pripadnosti* kao Srbi, Hrvati, *Crnogorci*“ (187). Povodom popisa stranaca u San Francisku.

107. „Ne vidim razlog zbog kojeg Srbi, Hrvati i Crnogorci nijesu pobrojani pojedinačno u podacima iz spiska kada je sasvim sigurno da se veoma mali broj njih izjasnio kao Jugosloveni. Ovakve konfuzije najčešće nastaju pod uticajem politike“ (isto).

108. „Crna Gora kao jedinstvena nacija“ (isto).

109. „*Crnogorsko ogledalo* nije poseban medij za reklamiranje i oglašavanje, ono je izraz *nacije* (crnogorske) koja ima pravo na postojanje... čije pravo negiraju evropski političari.“ (189).

110. „Učenjem engleskog jezika pokušavamo zajednički učvrstiti veze prijateljstva crnogorskog naroda sa narodima u svijetu kojima je engleski maternji jezik“ (190).

111. „Balkanoslavija, s pet mladih dama, koje predstavljaju pet slovenskih naroda: *Šumadija*, Hrvatska, Bugarska, Crna Gora, Makedonija“ (199).⁹

---

⁹ Iz Petanovićeve kratke drame u tri priče *Troslavija i pet malih slovenskih naroda*.

112. „Sa tobom je kruna, sa tobom je carstvo,
Crnogorski narod iz ropstva ustaje“,

(234, iz pjesme *Crnogorski kralj i njegova kćer*).

113. „Nakon *srpske* tragedije na Kosovu, *Crnogorci* su mogli naseliti plodne doline, ravnice i polja i ostati pod turskom vlašću. Ali sloboda je bila tako sveta za njih, da su pobjegli u *Crne planine* i ostali u ratu pet stotina godina protiv vječnog neprijatelja njihove slobode, Turaka“ (91). Ovo je najbolji odgovor onima koji Njegoševe stihove *Što se ne hće u lance vezati / to se zbjegža u ove planine*...prevode i zlomno tumače u smislu zbjega srpskih vitezova nakon Kosova u Crnu Goru.

Sažimak o *etničkim Crnogorcima* u *Crnogorskom ogledalu* Nikole Petanovića je da su „Crnogorci hiljadu godina stara nacija“, da hiljadugodišnja crnogorska istorija počinje od antičke Duklje, kao crnogorske države, da su „Crnogorci kao narod proizvod *slovensko-ilirske mješavine* – i upravo je taj *ilirski karakter* ono što ih čini superiornijim od *Srba* i ostalih susjeda“, da je „*Crnogorstvo* jedina realna snaga“ uzdignuto u narodnosno-nacionalno načelo, čak, kao „razvoj crnogorske rase“, „ogledalo crnogorskog nacionalnog ponosa“; da je „Crna Gora kao jedinstvena nacija“, a „*Crnogorsko pitanje* je nešto više od pitanja jednog čovjeka ili dinastije“ - *nacionalno* pitanje, stvar samog crnogorskog naroda“; da „između Crnogoraca i Srbijanaca (ili Srba) nema nacionalnog srodstva“, da se oni „razlikuju kao dan i noć“, da je srbovanje zloćudno, posesivno i krvavo osvajačko, da je od „srpstva firma stvorena“, a kao kruna i najviši domet da „u realnosti *srpstvo* danas ne postoji“.

*Kritičke primjedbe na dvije sporne izjave
(danak starom, ideološkom shvatanju Srba i srpstva)*

Ako se uzme u obzir navedeni sažimak, onda su ne samo nedosljedne i posve nejasne, no i protivrječne, nekonzistentne, bez obrazloženja i argumenata, Petanovićeve dvije iznenadne izjave o srpskom po(d)rijeku Crnogoraca koje podrazumijeva neko opštenito (*sve*)srpstvo. Obje te izjave su međusobno ne samo nedorečene, neobrazložene, nego i protivrječne, jer prva govori o „o malom broju Srba koji su se doselili u Crnu Goru u 9. v.“, čiji je uticaj zanemarljiv i utopljen, a u drugoj izvodi da su Crnogorci porijeklom Srbi, upravo na osnovu prve izjave. zamagljuje nekakvim neodređenim i nedosljednim predistorijskim, pretcivilizcijskim srpskim po(d)rijeklom.

a) Neposredno poslije rečenice „Crnogorci su hiljadu godina stara nacija“, navodi: „Priznajemo da su Srbi došli u Crnu Goru u 9. v. u manjem broju ali poslije tragedije na Kosovu nijesu igrali važnu ulogu u našem kamenitom kraljevstvu. A čak i tada je bilo starih Crnogoraca iz Katunske, Riječke i Crmničke nahije koji su uvijek bili odlučujući faktor u državnim poslovima“. Neposredno nakon tog navoda tvrdi da je *etnogeneza Crnogoraca autohtona, nesrpska*: „Crnogorci kao narod su proizvod *slovensko-ilirske mješavine*“ s naglaskom na ilirsku komponentu.¹⁰ Tvrdnja da su „Srbi došli u Crnu Goru u 9. v. u manjem broju“ nije istoriografska činjenica. No, bez obzira na neutemeljenost te izjave, ona se ne odnosi na puno navođenu „epsko-tradicionalističku“ seobu Srba nakon kosovske pogibelji, koja također nije istoriografski utvrđena.

b) Nakon etničkoga razdvajanja Crnogoraca i Srbijanaca, odnosno Srba, Petanović navodi: „Neko može upitati zar nijesu Crnogorci Srbi? Da, Crnogorci jesu porijeklom Srbi, ali nijesu

---

¹⁰ Isto, 67.

Srbijanci. Ali zašto bismo uzimali uopšte u obzir tako *površno tumačenje nacionalnosti*. Postojalo je vrijeme kada smo svi bili nacionalno homogeni po pitanju nacionalnosti, a sada smo različiti. Različitost je zakon prirode ili prirodna regulacija u naučnom smislu i što se više razlikujemo jedni od drugih (...) sposobniji smo da uradimo velike stvari“.¹¹ Ovdje se crnogorska nacija istorijski izvodi iz zajedničkog, srpskog etnosa iz kojeg se diferencira još od 9. v., a ne iz *novovjekovnoga* ili *novijega* etničkog srpskog korpusa sa pojavom crnogorsko-srpskih komunisti. Ako su „Crnogorci porijeklom (etnički) Srbi, ali nijesu Srbijanci“, kako Petanović tvrdi, što su onda Srbijanci i Srbija kao matica Srba (srpstva)?!

Ispada da se ovdje zbori o nekom maglovitom, neodređeno *predistorijskom pretcivilizacijskom srpskom po(d)rijeklu Crnogoraca*, kada se još nijesu osnovali i uobličili narodi, zanaogo, ni nacije, pa ni srpski narod, nego su postojale samo šire etničke mase sa mnoštvom manjih etnosa.

Petanović implicitno pretpostavlja *dva lika Srba i srpstva*: neko apstraktno “čisto”, zajedničkim razlozima i ciljevima *homogonizovano srpstvo* (Srbi), ideologija oslobađanja Južnijeh Slovena, na jednom boku, i ono iz doba turske porobljenosti, osvajačko *srpstvo* (“srpstvo kao firma”), kao spoljnopolitički taj(e)ni državni program i ideologija Velike Srbije, na drugom boku. U društveno-istorijskom toku odvajaju se i uobličavaju različite nacije iz nekoga nejasnog, neodređenog, nedokazanog i nepostojećeg, paradizijskog, praetničkog, pretcivilizacijskog *srpstva* (slovenstva, južnoslovenstva). To on naziva *nepovršinsko shvatanje nacije*. Po svoj prilici, Petanović je platio danak staroj opštenitoj ideologiji i svesrpskom totemizmu; to je bio ostatak staroga shvatanja srpstva kao svesrpstva, kao apstraktnog, maglovitog, carsko-ekleziastičkog, gotovo metafizičkog srpstva. *Srpstvo* redovno piše malijem početnim slovom, a *crno-*

---

¹¹ Isto, 118.

gorstvo velikim. Kao da pod njim nekad podrazumijeva dose-
ljene (južne) Slovene (sklave, serv/b/e),¹² čas konture nemanji-
čke kraljevine i carstva i njegove Pečke patrijaršije, a nekada
srpsku Jugoslaviju. Negđe razdvaja *Šumadijce* i *Šumadiju* od
Srba i *Srbije*, a negđe i od *Srbijanaca*, da bi opet *Srbijance* i
Srbe poistovjetio. Da je do kraja domislio svoju tezu “*u realno-
sti srpstvo danas ne postoji*” došao bi do zaključka da je *srpstvo*
irealno, iracionalno, nepostojeće; da u stvarnosti postoji samo
konkretna srpska nacija, a kao tzv. *srpstvo* se javlja kao *svesrp-
stvo, odnosno velikosrpstvo* ili “ostatak iracionalne ideje o neka-
dašnjem (srpskom) carstvu” (G. Gezeman). Njegova etnogeneza
Crnogoraca i Srba, posebno o zajedničkom (srpskom)
prapo(d)rijeklu Crnogoraca, jako je maglovita, zbrkana, neobra-
zložena, bez argumenata i historiografskih podataka.

Konkretno - cjeloviti istorijski pristup

Čak i pod veoma maglovitom i naučno nedokazanom pretpo-
stavkom (sve)srpskoga arheetničkog (predistorijskog, pretcivilizacijskog) po(d)rijekla Crnogoraca,¹³ tisućugodišnja vlastita
istorijska (re)produkcija i (dis)kontinuitet Dukljana/Zeca-
na/Crnogoraca i njihovo državotvorstvo, u prožimanju s višemi-
lenijumskim korijenima njihovih prijedhodnika (starinaca,
domorodaca), garantuje im puni istorijski, etnički i nacionalni
identitet. Jer, nema naroda i nacije, i u ramu njih etničkoga,
izvan njihove sopstvene prirodnoistorijske samoprodukcije,
koja i jest njihova jedina etnogeneza, bolje reći, istoriogeneza,
odnosno genezologija. Istorija jednog naroda je njegova huma-
nizovana “ekologija” u kojoj formira ne samo svoj, posebni

---

¹² Koji se u vizantijskim izvorima neprecizno i vrlo izmiješano imenuju i kao Hrvati, Dukljani i sl., i obrnuto.

¹³ Ovo “predistorijskog” znači u vremenu kada se još nijesu formirali nara-
di, no su postojale samo neodređene i vrlo različite etničke mase, rodovi, brat-
stva i plemena.

mentalitet, kulturu i duh, n(eg)o i fizičke, organsko-biološke posebitosti. U tom smislu je neosnovano ono mnjenje koje priznaje desetostoljetno samoizrastanje crnogorske države (sa svijem što ona podrazumijeva), a jednak joj poriče i ništi crnogorsku narodnosno-nacionalnu osnovu i etnički sadržaj.

Anticipacija slobodne, samostalne i nezavisne Crne Gore

Uporedo i neraspučivo od crnogorskog nacionalnog pitanja u *Crnogorskom ogledalu* se obrazlaže i politički program vaspostavljanja slobodne, samostalne i nezavisne Crne Gore na demokratski način, putem referendumu, “bez i jedne kapi prolivene krvi u ratu sa Srbijom”, taktikom samooslobađanja Crnogoraca kroz internacionalizaciju crnogorskog (nacionalnog i državnog) pitanja, prije svega, na engleskom govornom području, a pod pokroviteljstvom SAD.

“Znajući ove stvari mi nijesmo ništa manje inspirisani djelima Džordža Vašingtona nego djelima Danila I Petrovića” (17). Na tragu te sekularnosti N. Petanović je tada rijetki, ako ne i jedini, koji je tačno i smjelo ocijenio Šćepana Malog: “Zaista, čudno je reći, da je Šćepan Mali bio jedan od najboljih i najmudrijih vladara Crne Gore... To se dogodilo 1766. i napravio je radikalne promjene u vladi Crne Gore. Crnogorcima se svidio i ono što je postigao bilo je čudo... Žaloso je, naravno, da njegova djela nijesu zapisana u istoriji Crne Gore, kao što su djela ostalih crnogorskih vladara” (172).¹⁴

Inicijatori, kreatori i nosioci tog ideološko-političkog programa su slobodni Crnogorci u rasijanju i u domovini. Ističe se dalekovido, osmišljeno, utemeljeno i anticipatorsko strateško načelo: “Ako će sloboda ikada više doći za Crnru Goru, ona mora doći na isti način, kao i u prošlosti, od strane samih

---

¹⁴ Kada navodi uobičajeni podatak da je Šćepana Malog preklao neki Grk, iza toga u zagradu stavlja znak pitanja, što znači da u to sumnja.

Crnogoraca... I ako mi *Crnogorci* ne uspijemo to da ostvarimo, niti jedna druga nacija na svijetu neće to uraditi umjesto nas”.¹⁵ Taj “pravi put” podrazumijeva narodnosno-nacionalno, držav(otvor)no i patriotsko smoosvješćavanje, samospoznavanje hiljadugodišnje crnogorske slobodarske borbe i “izgubljene strane istorije” u prisajedinjenju Crne Gore Srbiji i Jugoslaviji.¹⁶

Ideološko-politički program slobodne i nezavisne države Crne Gore naglašava da “oblik vladavine Crna Gora treba da ima jedino takav koji će biti voljen i podržavan od njenog naroda i koji će biti slobodni agent i predstavnik interesa njenog naroda. Da li će to biti monarhija ili republika to mora biti ostavljeno slobodnim predstavnicima Crne Gore da donesu odluku...” Uslov za obnovu državnosti Crne Gore je okončanje vladavine Srbije nad drugim državama i narodima na Balkanu (110). Treba napraviti veoma pažljivu razliku između vlade i srpskoga naroda. Crna Gora nikada neće pristati da bude zbrisana ili progutana od strane nekog drugog naroda, niti da postane minorna država u ujedinjenoj federaciji jugoslovenskih zemalja koje traže ujedinjenje po nacionalnoj osnovi (136).

Državno-nacionalni status Crne Gore je od međunarodnog značaja, a sadašnja politika Srbije predstavlja međunarodnu opasnost (96), dok bi sloboda i nezavisnost na referendumu za crnogorski narod trebali da budu njihova *buduća nacionalna sudbina* (97).

Tijem se Petanović javlja kao anticipator savremenoga referenduma za suverenu i nezavisnu Crnu Goru, koji je, zanago, epohalno-istorijski događaj i zaokret državno-nacionalnih interesa Crne Gore i Crnogoraca kao nuž(de)noga uslova da im *budućnost ne bude promašena prošlost*.

---

¹⁵ Isto, 32.

¹⁶ „To lažavo Jugoslovenstvo bi se moglo nekako trpjeti kada bi se ono samo odnosilo na geografski položaj, ali kada se ono prima za narodnost i rasno obilježje, te je još i politička determinacija južnih Slovena, e onda ko neće da bude rob i ko cijeni i poštuje svoj narodni ponos: mora da se protivi i da to jugoslovenstvo nikako ne priznaje“ (isto, 72).